

ÜNİVERSİTE KÜTÜPHANELERİNDE OKUYUCU EĞİTİMİ

Dilek KEYMAN

Hacettepe Üniversitesi
Kütüphanecilik Bölümü

Üniversite kütüphanecileri önceleri sadece koleksiyon kurma ve onu saklama ile ilgilenirken zamanla, okuyucuların kütüphane ve kaynaklarının kullanımı konusundaki kendi rollerinin farkına varmışlar ve böylece okuyucu eğitimine yönelmişlerdir. Akademik personel de zamanla kütüphanelerin sadece kitap deposu olmayıp her türlü materyalin merkezi olduğunu anlamış ve de kütüphanecilerin bilgiye erişimde oynadıkları büyük rolün farkına varmışlardır.

Zamanla gelişmiş ülkelerin üniversite kütüphanelerinde bir gereksinim olarak ortaya çıkan okuyucu eğitimi şimdi onların önemli bir fonksiyonu haline gelmiştir. Bu ülkelerdeki kütüphaneciler kütüphanelerinin okuyucular tarafından nasıl daha iyi kullanılacağına yönelik çalışmalar yapmakta ve çeşitli yöntemler geliştirmektedirler. Son senelerde Amerika Birleşik Devletleri, İngiltere, Federal Almanya ve İsveç'te okuyucu eğitimine verilen önem çok artmıştır.

Okuyucu eğitimi üniversite kütüphanelerinde birbirinden farklı ve birbirinin tamamlayıcısı olarak iki şekilde yapılmaktadır. (1,2,3) 1 — Tanıtım (Orientation), 2 — Öğretim (Instruction). Tanıtım, üniversiteye yeni gelen öğrenci ve akademik personeli kütüphane, kaynaklar ve verilen hizmetlerle tanıştırmaktır. Yereldir ve 'öğretim'e göre daha sınırlıdır. 'Öğretim' ise, okuyucunun gereksinim duyduğu bilgileri kütüphane kaynaklarını kullanarak elde etmesiyle ilgilidir. Bilgiye nasıl erişileceği ve kaynaklardan ne şekilde yararlanılacağı okuyuculara 'öğretilir'.

- (1) Fjallbrant, N. «Planning a Programme of User Education», Journal of Librarianship, v. 9, s. 206, 1977.
- (2) Melum Verna V. «A Survey to Aid Your Planning: Library Orientation in the College and University», Wilson Library Bulletin, v. 46, s. 59, 1971.
- (3) Goggin, Margaret K. «Instruction in the Use of the University Library» in Educating the Library User, by John Lubans. Bowker Co., New York, 1974, s. 106-107.

Kullanılan yöntemler :

Okuyucu eğitiminde kullanılacak yöntem ve araçların eğitimin içeriğine uygun olarak seçilmesi gerekmektedir. Bu yöntemler grup eğitimi için ayrı, bireysel eğitim için ayrı olmaktadır. (4,5)

Grup eğitimi için kullanılan yöntemler; konferans, seminer, özel dersler, gösteriler ve rehberli turlardır. Bireysel eğitimde kullanılanlar ise basılı gereçler (el kitabı ve basılı bilgiler), pratik egzersizler, teyp kullanımı, programlanmış eğitim (bilgisayar kullanarak), kütüphane içindeki işaretler ve levhalar ve müracaat masasından yapılan yardım. Bir de hem grup eğitimi hem bireysel eğitim için kullanılan yöntemler vardır ki bunlar da film kullanımı, vidyoteyp kullanımı ve teyp/slayt kullanımıdır.

Bütün yukarıda sayılan yöntemlere rağmen, okuyucu eğitiminin en iyi şeklinin müracaat masasından bireylere verilen hizmet olduğu hakkında yaygın bir görüş vardır ki bu doğrudur. Çünkü okuyucu bir sorunun cevabını öğrenmek için güdülendiğinde hemen müracaat kütüphanecisine sormakta ve cevabını bir uzmandan almakta, dolayısıyla öğrenme işlemine aktif olarak katılmaktadır. Kütüphaneci ile okuyucu arasındaki bu doğrudan iletişimin etkisi, çeşitli görüştürme araçları kullanılarak yapılan en iyi okuyucu eğitimi programlarının etkisi ile karşılaştırılmaz.

Üniversite kütüphanelerinde okuyucu eğitimi programlarının plânlanması ve uygulanmasındaki önemli noktalar :

1 — **Plânlama** : Bir okuyucu eğitimi programı yapmadan önce bir plân yapılmalıdır. Bu plânda amaçlar açıklanmalı ve verilecek eğitime uygun yöntem ve araçlar seçilmelidir. Bundan sonra ise programın denenmesi gerekir. Bu denemeden iyi sonuç alınırsa programın uygulamasına devam edilebilir, alınmazsa yeniden yöntem ve araçların seçilmesi gerekmektedir. (6)

2 — **Tanıtım ve 'öğretim' programlarının zamanında sunulması** : Genel tanıtım programları akademik yıl başlarında yapılmalıdır. Bunlar genellikle kütüphaneci rehberliğinde turlar şeklinde olmaktadır. Ayrıca okuyucuya dağıtılan el kitapları veya kütüphaneyi tanıttıcı çeşitli basılı bilgiler de okuyucuların kütüphanelerini tanımalarında yardımcı olmaktadır.

'Öğretim' programlarının ise tam gereksinim duyulduğu zaman sunulduğunda çok etkili olduğu saptanmıştır. Bu da akademik personelle işbirliği yapılarak sağlanmaktadır. Öğrenciler öğretmenleri tarafından güdülendikten sonra istedikleri bilgilere erişmek için gerekli kaynakların kullanılmasını öğrenmek istemelidirler. İşte bu sırada uygulanacak 'öğretim' programları çok yararlı olmaktadır.

(4) Fjallbrant, N. «Planning a Programme of User Education». Journal of Librarianship, v. 9, s. 208, 1977.

(5) Fjallbrant, N. «Teaching Methods for the Education of the Library User». Libri, v. 26, s. 254, 1976.

(6) Fjallbrant, N. «Planning a Programme of User Education». Journal of Librarianship, v. 9, s. 200, 1977.

3 — **Bilgilerin uygunluğu** : Herhangi bir kütüphane kullanımını programının içeriğini tesbit ederken hangi bilgilerin öğretilip hangi bilgilerin öğretilmeyeceğine karar vermek önemlidir. Bu eğitimde kütüphanecilik öğretilmemeli, kütüphane kullanım bilgisi verilmelidir. Detaylar ve esaslar eğitimin seviyesine göre ayarlanmalıdır.

4 — **Bilginin seviyesi** : Tanıtım programlarında seviye ayarlamasına gerek yoktur. 'Öğretim' programları ise lisans seviyesinden lisans üstü çeşitli seviyelere kadar uygulanmaktadır. Lisans öğrencilerine daha sınırlı programlar hazırlanmakta, araştırma yapan akademik personele ait öğretim programları ise daha detaylı olmaktadır.

5 — **Akademik personele verilen hizmet ve akademik personelle işbirliği** : Bir üniversite kütüphanesi akademik personelin araştırma ve öğretimiyle ilgili her türlü gelişme ve hizmeti onlara götürmelidir. Dolayısıyla onlar da kendi kazandıklarını öğrencilere aktaracaklardır.

Okuyucu eğitiminde etkili bir 'öğretim' programı için —plânı ve şekli ne olursa olsun— kütüphaneciler ile akademik personelin işbirliği esastır. Kütüphaneciler hazırlayacakları 'öğretim' programları için, bilmeleri gerekli öğrenci gereksinimlerinin büyük bir kısmını onlardan öğrenirler. Ayrıca, akademik personelin öğrencileri en büyük güdüleme gücü olduğu da unutulmalıdır.

6 — **Kütüphanecilerin 'öğretim' ile olan ilişkileri** : Okuyucu eğitimi programı hazırlayacak kütüphanecilerin öğrenme işlemiyle ilgilenmeleri gerekmektedir. Çünkü onlar eğitmen, danışman ve özel öğretmen durumundadırlar. Fakat, öğretim eğitimi almadıklarından okuyucu eğitimi verecek kütüphanecilerin bu konuda yetişmeleri sorunu vardır. Mrs. Daphne Clark'a göre (7), kütüphaneciler kütüphanecilik okullarında bu konuda yetişebilirler. Son yıllarda bu okullarda (part-time) yarım günlük kurslar verilmektedir. Bu kurslarda kütüphaneciler öğrendiklerini kendi kütüphanelerinde uygulayabilmektedirler. Bunun dışında İngiltere'de bir çok üniversitede akademik personele özel olarak verilen eğitim derslerine kütüphaneciler de katılmaktadırlar. (8)

7 — **Gör-İşit araçlarının kullanımı** : Güncel okuyucu eğitimi problemlerine en iyi cevap çeşitli gör-ışit araçlarıyla hazırlanan programlardır. Bilhassa grup eğitimi için çeşitli gör-ışit araçları kullanarak hazırlanan programlar çok etkili ve zaman kazandırıcıdır. Yakın zamanlara kadar teyp/slayt kullanımı çok yaygındı, son zamanlarda bunun yanında basılı gereçlerle birlikte teyp kullanımı çok artmıştır.

Değerlendirme :

Her eğitimsel programın bir parçası olan değerlendirmeye okuyucu eğitiminde de gereksinim vardır. Bu değerlendirmenin sonuçları aynı zamanda

(7) Daphne Clark'ın (The Travelling Workshop Experiment, Newcastle Upon Tyne Polytechnic Library, İngiltere okuyucu eğitimi ile ilgili olarak Nisan 1980'de Hacettepe Üniversitesi'nde verdiği konferans notları.

(8)

etkili kütüphane kullanımı eğitiminin sunulmasına ait birtakım standartları da sağlamalıdır.

Kütüphane kullanma eğitiminde değerlendirme, yapılan eğitimin devam edip etmeyeceği, mevcut programı değiştirme veya yeniliklerle ilgili kararlar almak için kullanılır. Son yıllarda kütüphaneciler kütüphane kullanma eğitimi programlarının değerlendirilmesine olan gereksinimi daha fazla hissetmişler ve verdikleri eğitimin etkinliğini aramaya çalışmışlardır. İşte değerlendirmenin amacı bu konudaki bütün olguları mümkün olduğu kadar kesin ve niceliksel bir biçime sokarak sağlam bir temele oturtmaktır.

Değerlendirme, bilginin toplanması ve analiz edilmesiyle ilgili olduğundan yine bilginin toplanması ve analiz edilmesi yöntemlerine göre değişiklik gösterir. Üç esas tipi vardır (9) : 1 — Psikometrik değerlendirme. Bunda test kullanılarak çeşitli okuyucu eğitimi yöntem ve araçlarının birbirlerine olan üstünlükleri karşılaştırılmıştır. Bu değerlendirmeye başarı testleri ve davranış ölçümleri yapılmaktadır. 2 — Sosyolojik değerlendirme: Bunda anket ve sözlü görüşme (interview) kullanılması zorunludur. Bazı hallerde tamamlayıcı olarak «Participant Observation» (Katılarak Gözlem) yöntemi kullanılır. Değerlendirme daha çok okuyucu eğitimi programlarına ait değişikliklerle ilgilidir. 3 — Aydınlatıcı ve Yanıtlayıcı değerlendirme. Bu değerlendirmede Katılarak Gözlem Yöntemine ve eğitim programlarının bütün görüşlerine ait sonuçları elde etmek için de sözlü görüşmeye önem verilir. Anket kullanımına çok az öncelik tanır. Bu değerlendirmeye tarafsız olmanın güç oluşu nedeniyle karşı çıkmaktadır.

Müracaat hizmeti içinde okuyucu eğitimi ve Türkiye'deki durum :

William K. Katz'ın dediği ve bizim de benimsemiş olduğumuz görüşe göre (10), müracaat hizmeti direkt ve indirekt olarak ikiye ayrılmaktadır. Okuyucu eğitimi direkt müracaat hizmeti içine girmekte, formal ve informal olarak iki şekilde yapılmaktadır. Formal [şekli] tanıtım (orientation) ve 'öğretim' (instruction) programlarının devamlı olarak uygulanmasıdır. Bu, Amerika Birleşik Devletleri'ndeki üniversitelerde (Öğretim), kredili dersler olarak verildiği gibi, kütüphanelerde kredisiz olarak da verilmektedir. Informal şekli ise, müracaat masasından kütüphane ve verilen hizmetlerle ilgili olarak müracaat kütüphanecisi tarafından yapılan 'tanıtım' ve kaynakların kullanımını ile ilgili olarak yapılan 'öğretim'dir.

Formal olarak yapılan okuyucu eğitimi tipi içine giren ve kredili ve kredisiz dersler olarak üniversite eğitimi içinde verilmesi şekli geçtiğimiz senelerde Orta Doğu Teknik Üniversitesi Kütüphanesi, Boğaziçi Üniversitesi Kütüphanesi ve Hacettepe Üniversitesi Tıp Merkezi Kütüphanesi'nde yapılmıştır. Informal tip içine giren okuyucu eğitimi ise, bugün hemen her üniversite kütüphanesinde tecrübeli müracaat kütüphanecileri tarafından mü-

(9) Fjallbrant, N. «Evaluation a Library User Education». Journal of Librarianship, v. 9, s. 85, 1977.

(10) Katz, William A. Introduction to Reference Work. v. 1, McGraw-Hill, New York, 1978.

racaat masasından bireylere ve isteğe bağlı olarak da gruplara verilmektedir. Bu hizmet yararlı olmakla birlikte okuyucunun isteğine bağlı kalmakta, kütüphaneci okuyuculara vermek istediği bilgileri onlara tam olarak verememektedir. Bunun da nedeni, devamlı bir şekilde üniversite kütüphanelerinde okuyucu eğitimi programlarının uygulanmayışıdır. Devamlı uygulanacak olan tanıtım ve 'öğretim' programları özellikle üniversite öğrencilerinin ve akademik personelin kütüphanelerini tanımasını, kütüphane ve kaynaklarının daha etkili bir şekilde kullanımını sağlayacaktır. Dolayısıyla da akademik başarıları bu eğitim programlarından kazandıklarına bağlı olacaktır.

B İ B L İ Y O G R A F Y A

- Beardsley, Verna M.** «Library Instruction in Colleges and Universities in the 70's: a Viewpoint» in *Educating the Library User*, by John Lubans. Bowker Co., New York, 1974. s. 111 - 114.
- Clark, Daphne.** (The Travelling Workshop Experiment, Newcastle Upon Tyne Polytechnic Library, İngiltere). Okuyucu eğitimi ile ilgili olarak Nisan 1980'de Hacettepe Üniversitesi'nde verilen konferansa ait notlar.
- Fjallbrant, N.** «Evaluation in a User Education Programme». *Journal of Librarianship*, v. 9, s. 83 - 95, 1977.
- Fjallbrant, N.** «Planning a Programme of User Education». *Journal of Librarianship*, v. 9, s. 199 - 211, 1977.
- Fjallbrant, N.** «Teaching Methods for the Education of the Library User». *Libri*, v. 26, s. 252 - 267, 1976.
- Goggin, Margaret Knox.** «Instruction in the Use of the University Library» in *Educating the Library User*, by John Lubans. Bowker Co., New York, 1974. s. 104 - 110.
- Katz, William A.** *Introduction to Reference Work*. v. 1, McGraw-Hill, New York, 1978.
- Lubans, John.** *Educating the Library User*. Bowker Co., New York, 1974.
- Melum, Verna V.** «A Survey to Aid Your Fall Planning: Library Orientation in the College and University». *Wilson Library Bulletin*, v. 46, s. 59, 1971.